

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ЕСАУЛОВ В'ЯЧЕСЛАВ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 338.433:339.137.2:633/635

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Єрмаков Олександр Юхимович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
завідувач кафедри економіки праці
та розвитку сільських територій

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Яценко Володимир Микитович,
Вищий навчальний заклад «Східноєвропейський
університет економіки і менеджменту»,
завідувач кафедри економіки підприємств,
обліку і аудиту

доктор економічних наук, професор
Нестеренко Світлана Анатоліївна,
Таврійський державний агротехнологічний університет,
завідувач кафедри менеджменту

Захист відбудеться «12» грудня 2016 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.01 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Генерала Родимцева, 19, навчальний корпус № 1, кімната 97

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розісланий «09» листопада 2016 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.І. Балановська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах поглиблення ринкової трансформації національної економіки та посилення глобалізаційних процесів досить гостро постало питання конкурентоспроможності товарів і послуг українських виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках. Зі вступом України до Світової організації торгівлі (СОТ) загострилася конкурентна боротьба й підвищилися відповідальність і самостійність суб'єктів господарювання у підготовці та прийнятті відповідних рішень щодо виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції. Приріст населення планети створює умови для динамічного зростання світових цін на продовольчі товари, що дає змогу вітчизняним товаровиробникам нарощувати потенціал конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, зокрема для забезпечення їх стійкого функціонування на ринку продукції рослинництва. Таким чином, пошуки нових шляхів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на внутрішньому та зовнішньому аграрних ринках зумовлюються глобальними продовольчими викликами часу. Визначення для кожного господарюючого суб'єкта шляхів набуття та використання конкурентних переваг і концентрації на окремих сегментах ринку за рахунок підвищення якості й оптимізації витрат виробництва підвищує конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва. У сукупності це потребує поглибленого дослідження кон'юнктури ринку продукції рослинництва, оцінки конкурентного середовища й обґрунтування ефективних напрямів формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств.

Вивченню загальних питань конкурентоспроможності підприємств на ринках різних видів продукції присвячені численні наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів: В. М. Гейця, Ю. Б. Іванова, Б. Є. Кваснюка, І. І. Лукінова, Г. В. Осовської, В. А. Павлової, М. Портера, Дж. В. Робінсон, А. Сміта, Р. А. Фатхутдінова, Г. М. Філюка, Е. Х. Чемберліна, Й. А. Шумпетера, А. Ю. Юданова та ін.

Проблеми конкурентоспроможності аграрних формувань на ринках сільськогосподарської продукції досліджували В. Я. Амбросов, В. Г. Андрійчук, В. П. Галушко, О. Д. Гудзинський, О. Ю. Єрмаков, М. М. Ільчук, С. М. Кваша, В. Я. Месель-Веселяк, М. Й. Малік, С. А. Нестеренко, Б. Й. Пасхавер, П. Т. Саблук, В. П. Ситник, В. К. Савчук, Л. М. Худолій, В. К. Терещенко, О. М. Шпичак, В. М. Яценко та багато інших науковців.

Проте з наукової і практичної точок зору залишаються недостатньо дослідженими питання поглиблення теоретичних засад формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва та розроблення пропозицій щодо оптимізації їх виробничої структури для набуття конкурентних переваг тощо.

Актуальність, теоретична та практична значимість даних питань і недостатнє висвітлення вищевказаних проблем у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених зумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили її мету і задачі дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою: «Вдосконалення організаційно-економічного механізму господарювання в агропромисловому виробництві» (номер державної реєстрації 0106U007383). У межах теми дисертантом розроблено пропозиції щодо формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на ринках продукції рослинництва.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних і методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринках продукції рослинництва, що сприятиме підвищенню прибутковості їхньої ринково орієнтованої господарської діяльності.

Для досягнення визначеної мети було поставлено та вирішено такі задачі:

- узагальнити наукові засади сутності економічних категорій «конкуренція» та «конкурентоспроможність» та розкрити організаційно-економічні особливості формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва як необхідної передумови забезпечення ефективного ринкового господарювання сільськогосподарських підприємств;

- обґрунтувати методичні підходи щодо дослідження конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку рослинницької продукції для виявлення основних напрямів забезпечення їх економічного зростання та прибуткового господарювання;

- здійснити аналіз стану та тенденцій виробництва рослинницької продукції й визначити організаційно-економічні умови його конкурентного ведення сільськогосподарськими підприємствами з метою виявлення напрямів підвищення їх конкурентоспроможності та прибутковості;

- оцінити рівень конкурентоспроможності продукції рослинництва та дослідити ефективність її виробництва як одну із визначальних передумов економічної стійкості сільськогосподарських підприємств на аграрних ринках;

- обґрунтувати стратегічні засади підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах, спрямовані на визначення пріоритетних завдань, шляхів реалізації та прийняття комплексу організаційно-економічних рішень щодо ефективного ринкового господарювання;

- удосконалити економічний механізм підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва як важливого інструменту досягнення їх економічно стійкого господарювання та забезпечення на цій основі підвищення результативності соціального та екологічного розвитку;

- розробити організаційно-економічні заходи щодо формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва для забезпечення ефективності ведення ними аграрного виробництва та досягнення максимальної прибутковості.

Об'єктом дослідження є організаційно-економічні процеси формування та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів забезпечення конкурентоспроможності продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств на аграрних ринках. Поглиблені дослідження здійснено на матеріалах сільськогосподарських підприємств Київської області.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною базою дослідження є діалектичний метод пізнання, системно-структурний аналіз економічних процесів і явищ та фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці та розробки вітчизняних і зарубіжних економістів з проблем конкурентоспроможності аграрної продукції в цілому та рослинницької зокрема.

У процесі дослідження використано абстрактно-логічний та монографічний методи для узагальнення теоретичних і методичних положень, визначення сутності економічних понять та категорій, виявлення взаємозв'язку між явищами у просторі і часі, обґрунтування висновків; системний підхід – для вивчення економічних систем на мікрорівні у нерозривному взаємозв'язку та взаємозалежності їх елементів; розрахунково-конструктивний метод – для обчислення рентабельності, собівартості продукції та інших економічних показників розвитку сільськогосподарських підприємств; графічний і табличний – для відображення статистичної й аналітичної інформації та виявлення тенденцій змін економічних показників; прогнозування – з метою обґрунтування перспектив розвитку й ефективного ведення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств; статистичні методи – для економічної оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств; метод факторного аналізу – для дослідження впливу окремих чинників на конкурентоспроможність видів зернових культур; історико-логічний – для аналізу трансформацій конкурентоспроможності окремих видів продукції рослинництва; групування – для виявлення взаємозв'язку між показниками оцінки конкурентоспроможності; кореляційно-регресійний аналіз – для визначення щільності, характеру зв'язку і залежності між факторами впливу та результативними показниками діяльності досліджуваних сільськогосподарських підприємств; економіко-математичного моделювання – для розроблення практичних рекомендацій щодо напрямів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва.

Інформаційно-аналітичною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти України, дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України й Головного управління статистики у Київській області, первинна документація і звітність сільськогосподарських підприємств, статистичні дані міжнародних організацій, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, а також особисті дослідження і спостереження здобувача.

Наукова новизна одержаних результатів відображена сукупністю теоретико-методичних положень та практичних результатів щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва. На захист винесено такі положення, що містять наукову новизну:

вперше обґрунтовано стратегічні засади сталого конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств, які забезпечують ефективне виробництво та реалізацію ними рослинницької продукції з урахуванням

екологічних та соціальних вимог, що сприятиме отриманню прибутку, необхідного для економічного зростання агровиробничих структур та підвищення соціальної захищеності їх працівників (С. 12–13);

удосконалено:

– визначення поняття «конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства на ринку продукції рослинництва», яке в дисертації відображено у вигляді структурованої моделі виробничо-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства, що включає конкретні способи і методи її побудови, визначену систему необхідних організаційно-економічних заходів господарюючих суб'єктів на ринку продукції рослинництва, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та забезпечення ефективності їх господарювання (С. 6–8);

– методичні підходи щодо дослідження конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку рослинницької продукції для виявлення основних напрямів забезпечення їх економічного зростання та підвищення прибутковості виробничої діяльності (С. 8);

– економічний механізм підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва, що, на відміну від існуючих, сприятиме забезпеченню їх ефективного господарювання на засадах сталого розвитку (С. 13–14);

набули подальшого розвитку:

– підходи щодо дослідження особливостей формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва, що має забезпечити ефективність ведення ними виробничої діяльності та досягнення маржинальної прибутковості товаровиробників агропродовольчої продукції (С. 6–8, 13–14);

– визначення тенденцій виробництва рослинницької продукції та організаційно-економічних умов його конкурентного ведення сільськогосподарськими підприємствами регіону для обґрунтування напрямів ефективного господарювання агровиробників на основі застосування економіко-математичного моделювання та комплексної оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств з урахуванням сучасних тенденцій їх розвитку (С. 8–11);

– методичний підхід щодо оцінки рівня конкурентоспроможності продукції рослинництва, за якого на основі аналізу і оцінки як рівня конкурентоспроможності товарної продукції, так і показників ефективності її виробництва у конкретних підприємствах порівняно із загальногалузевими показниками у районі чи області, конкурентоспроможними вважаються сільськогосподарські підприємства, в яких відповідні показники галузі рослинництва вищі за середні по області, зокрема з виробництва продукції зернових культур (С. 10–11);

– обґрунтування напрямів формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва, що сприятиме зміцненню їх конкурентного потенціалу та підвищенню ефективності господарювання (С. 12–16).

Практичне значення одержаних результатів. Обґрунтовані наукові положення та пропозиції є основою для формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва.

Результати дослідження з обґрунтування й розроблення пропозицій щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринках рослинницької продукції прийнято до впровадження Департаментом агропромислового розвитку Київської обласної державної адміністрації (довідка № 02-02-1/590 від 01.04.2016 р.), використані Управлінням агропромислового розвитку Кагарлицької районної державної адміністрації (довідка № 28 від 10.03.2016 р.) та знайшли застосування у фермерському господарстві ФГ «Широкоступ», с. Шубівка Кагарлицького району Київської області (довідка № 47 від 22.02. 2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійно виконаного наукового дослідження. Всі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження, пропозиції і рекомендації доповідалися й отримали позитивну оцінку на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях: II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (м. Харків, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сільських територій: економічний, соціальний і екологічний аспекти» (м. Київ, 2011 р.), Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Формування конкурентоспроможного виробничого потенціалу сільського господарства в умовах глобалізації розвитку» (м. Харків, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Ринкові трансформації розвитку земельних відносин: результати, наслідки, перспективи» (м. Київ, 2012 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики» (м. Полтава, 2015 р.); Міжнародному науково-практичному семінарі «Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві» (м. Київ, 2016 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження опубліковано у 8 наукових працях, загальним обсягом 4,14 друк. арк., з яких 2 статті у наукових фахових виданнях України, обсягом 1,3 друк. арк., 2 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, обсягом 1,09 друк. арк., стаття у науковому виданні іншої держави, обсягом 0,85 друк. арк. та 3 тези наукових доповідей, обсягом 0,9 друк. арк.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст дисертаційної роботи викладено на 175 сторінках комп'ютерного тексту, вона містить 29 таблиць, 15 рисунків і 39 додатків, список використаних джерел налічує 184 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Наукові засади конкурентних відносин та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств**» узагальнено та поглиблено теоретичну сутність і значення конкуренції та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств як суб'єктів ринкової економіки;

охарактеризовано організаційно-економічні особливості формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва; обґрунтовано методичні основи дослідження конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Конкуренція та конкурентоспроможність є головними ознаками ринкової економіки. Ці категорії нерозривно пов'язані між собою, оскільки про конкурентоспроможність можливо говорити лише за наявності конкуренції, рівень якої може істотно відрізнятись як на окремих ринках (готової продукції та засобів виробництва внутрішній і зовнішній), так і у різні періоди часу на одному й тому ж ринку.

У Законі України «Про захист економічної конкуренції» конкуренцію визначено як «змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку».

Щодо конкурентоспроможності, то вона є синтезом багатьох економічних категорій. У широкому розумінні конкурентоспроможність – це зумовлена економічними, соціальними та політичними чинниками позиція країни або товаровиробника на внутрішньому і зовнішньому ринках. За умов відкритої економіки вона може визначатися і як здатність країни (підприємства) протистояти міжнародній конкуренції на власному (внутрішньому) ринку і на ринках інших країн. Загострення конкурентної боротьби за збут продукції та місце на ринку змушує країни (підприємства) постійно шукати нові резерви, вимагає вдосконалення технологій з метою створення більш якісних товарів. Таким чином, конкурентоспроможність на товарних ринках стає проблемою державної безпеки будь-якої країни.

Теоретичне опрацювання наукових і практичних надбань з досліджуваної проблеми дозволило нам запропонувати як позицію наукової новизни таке визначення поняття «конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства на ринку продукції рослинництва» у контексті виробничо-господарської діяльності економічного суб'єкта сільського господарства, що являє собою загальну модель ринково орієнтованого господарювання із конкретизацією способів і методів його побудови, певною системою організаційно-економічних заходів, які необхідно здійснити сільськогосподарському підприємству для забезпечення своєї конкурентоспроможності на ринку продукції рослинництва (рис. 1).

Доведено, що конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства заснована на поєднанні конкурентоздатних галузей з високою організаційно-технологічною культурою, максимально й ефективно використовуваними ресурси, що приносить товаровиробникові прибуток, достатній для розширеного відтворення та економічного зростання. Рослинництво є первинною і водночас на сучасному етапі основною галуззю сільськогосподарського виробництва, яка забезпечує прибутковість та економічне зростання господарюючих суб'єктів. Виробничо-технологічні процеси у рослинництві відрізняються великим різноманіттям і висувають специфічні вимоги до виконання сільськогосподарських робіт, а ефективність і конкурентоспроможність його галузей визначається витратами і результатами виробництва.

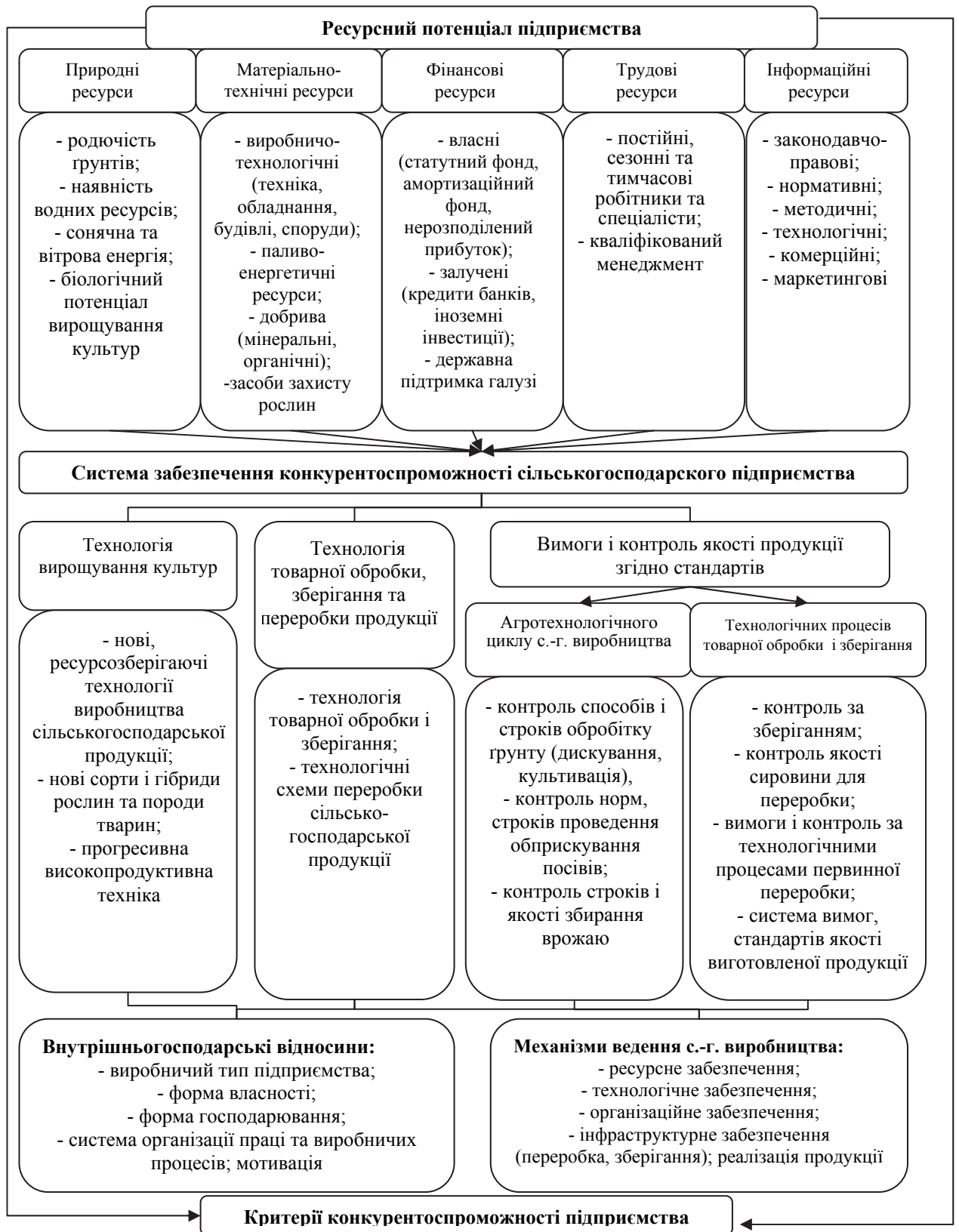

Рис. 1. Система організаційно-економічних заходів для забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства

З огляду на відзначене вище надзвичайно важливим є запровадження організаційно-економічних заходів, спрямованих на зниження витрат, що пов'язані з виробництвом сільськогосподарськими підприємствами продукції рослинництва та

її реалізацією на внутрішньому і зовнішньому аграрних ринках. За теорією М. Портера, нижчі витрати відображають здатність підприємства виробляти і продавати свій товар із меншими витратами, ніж у конкурентів. У цьому разі, продаючи свій товар за такою ж ціною, що й конкурент, певне сільськогосподарське підприємство отримує більший прибуток, тим самим має змогу розширити свій ринок збуту рослинницької продукції.

На сучасному етапі господарювання у вітчизняних сільськогосподарських підприємств основними проблемами щодо визначення своєї конкурентоспроможності є: низький рівень інформаційного забезпечення, відсутність чітких цілей та завдань оцінювання, інтуїтивний характер проведення оцінки, відсутність єдиної методологічної бази. З цією метою нами обґрунтовано, що для оцінки конкурентоспроможності виробників рослинницької продукції потрібно використовувати загальноприйняті показники, але з урахуванням особливостей галузі. Це включає аналіз і оцінку як рівня конкурентоспроможності товарної продукції, так і показників ефективності її виробництва у конкретних підприємствах порівняно із загальногалузевими показниками у області (районі).

Таким чином, дослідження конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку рослинницької продукції являє певну послідовність (алгоритм) відповідних процедур системного підходу разом із статистичними та економіко-математичними засобами встановлення кількісних взаємозв'язків і залежностей між досліджуваними показниками.

У другому розділі «**Оцінка стану виробництва та конкурентоспроможності продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств**» здійснено аналіз стану і тенденцій виробництва рослинницької продукції та організаційно-економічних умов його конкурентного ведення сільськогосподарськими підприємствами; проведено оцінку техніко-технологічного забезпечення конкурентоспроможності аграрних формувань та визначено ефективність виробництва рослинницької продукції.

В результаті проведених досліджень виявлено, що сучасний стан виробництва продукції рослинництва та техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарських підприємств свідчить про наявність негативних тенденцій, які знаходять прояв у аграрному секторі України, а саме: зниження економічної родючості земель; недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення та механізації виробничих процесів; суттєве зниження мотивації праці та низька оплата праці; неналежна виробнича та технологічна дисципліна; відсутність інноваційної стратегії економічного зростання тощо.

Сільське господарство є однією з провідних галузей економіки як України, так і Київської області, яка за обсягом сільськогосподарського виробництва традиційно посідає 1–2 місця в країні. У 2014 р. господарствами області вироблено валової продукції сільського господарства на 6,6 млрд грн, що становить 6,6 % її загальнодержавного обсягу. Частка продукції рослинництва у загальному обсязі сільськогосподарського виробництва тут перевищує 50 %.

Виявлено позитивну тенденцію в розвитку аграрного сектору Київської області, а саме – зміну пропорції у валовому виробництві сільськогосподарської продукції агроформуваннями й особистими селянськими господарствами у 2014 р.

порівняно з 2000 р. Частка виробництва агропродовольчої продукції сільськогосподарськими підприємствами значно зросла і досягла 62 %.

В умовах ринкової економіки сільськогосподарські підприємства вирощують продукцію, яка має високий попит і приносить найбільший прибуток. Аналіз виробництва рослинницької продукції у сільськогосподарських підприємствах Київської області за 2000–2014 рр. дає підстави для висновку, що основними шляхами збільшення виробництва високоякісної аграрної продукції та зменшення витрат на її одиницю є: відтворення родючості ґрунтів та контролю за дотриманням чинного земельного законодавства; застосування науково обґрунтованих сівозмін; розроблення раціональної системи хімізації та меліорації земель; державна підтримка селекції, насінництва; поліпшення матеріально-технічної бази за допомогою державних програм, лізингу тощо. Проте найголовнішим із шляхів досягнення поставленої мети є створення умов та можливостей для належного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними фінансовими ресурсами за рахунок удосконалення фінансово-кредитної, податкової систем та державного регулювання аграрного сектору економіки для надання їм можливості використовувати інноваційну продукцію та технології, що є найважливішим із шляхів конкурентоспроможності продукції рослинницької галузі.

З'ясовано, що в Україні в цілому, так і Київській області зокрема триває процес неефективного використання земельного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Однією з основних причин цього є рівень матеріально-технічного забезпечення аграрних виробників, що в багатьох із них не відповідає сучасним технологічним вимогам раціонального ведення землеробства. Машинно-тракторний парк у сільськогосподарських підприємствах Київської області за 2000–2014 рр. суттєво зменшився і на сьогодні кількість техніки в них становить лише 50–65 % від технологічної потреби.

Доведено, що можливості виробництва і реалізації продукції визначають розвиток та особливості матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Збільшення й удосконалення засобів виробництва забезпечить підвищення оснащеності сільськогосподарських підприємств, які являють собою матеріальну основу виробничої потужності сільськогосподарського підприємства щодо ведення певних галузей рослинництва. Обґрунтовано, що ефективним шляхом вирішення даної проблеми є техніко-технологічний кластер ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств, який можна розглядати як стійку систему взаємодії сільськогосподарських суб'єктів господарювання і контрагентів із високим ступенем агрегації в межах регіональної та ринкової концентрації з метою покращення ресурсно-технічного забезпечення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств і підвищення ефективності аграрного виробництва й конкурентоспроможності шляхом створення та реалізації спільно виробленої продукції, відтворення й розвитку матеріально-технічної бази, комплексної механізації і автоматизації технологічних процесів, відновлення та збереження родючості ґрунту.

Для оцінки конкурентоспроможності господарювання в роботі запропоновано методичний підхід, за якого конкурентоспроможними вважаються сільсько-

господарські підприємства, в яких відповідні показники галузі рослинництва вищі за середні по області, зокрема з виробництва продукції зернових культур (рис. 2).

За умов ринкової економіки підприємства віддають перевагу тим видам рослинницької продукції, які мають високий попит і приносять найбільший прибуток, тобто є конкурентоспроможними. За результатами досліджень можна констатувати, що виробництво пшениці в сільськогосподарських підприємствах Київської області конкурентоспроможне лише в 9 районах, кукурудзи – в 12, а ячменю – в 13 районах досліджуваного регіону. Виявлено також, що високою ефективністю й конкурентоспроможністю на ринку продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах столичної області відзначаються такі культури, як ріпак і соя.

Із залученням методів групування та багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу в дисертаційній роботі було досліджено вплив ресурсозабезпеченості на такий показник конкурентоспроможності, як виробництво продукції рослинництва.

Кореляційно-регресійна модель залежності урожайності основних видів сільськогосподарських культур (Y) від факторних ознак (X) на прикладі пшениці має вигляд формули (1):

$$Y = 34,41438 + 0,005803 X_1 + 0,004997 X_2 + 0,004143 X_3 + 0,005337 X_4, \quad (1)$$

де X_1 – витрати на насіння, грн; X_2 – вартість добрив, грн; X_3 – витрати на оплату послуг сторонніх організацій на 1 га сільськогосподарських угідь, грн; X_4 – амортизація на 1 га, грн.

За результатами проведеного аналізу виявлено досить високий ступінь тісноти зв'язку між досліджуваними ознаками, оскільки коефіцієнт множинної кореляції R становить 0,592. Параметри одержаного рівняння кореляційно-регресійного зв'язку свідчать, що збільшення витрат на насіння, мінеральні добрива, оплату робіт та послуг сторонніх організацій та витрат на амортизацію на 1 га посіву пшениці на 100 грн призводить до зростання результативної ознаки (урожайності) відповідно на 0,59 ц/га; 0,47; 0,26 та 0,37 ц/га відносно середніх значень по області.

Проведеними в дисертації дослідженнями встановлено, що у процесі формування конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств в них мають бути: по-перше, встановлені оптимальні параметри збалансованого розвитку рослинництва з урахуванням їх спеціалізації та економічно обґрунтованої наявності основних і додаткових галузей; по-друге, створені умови для раціонального використання земельних угідь і трудових ресурсів та впровадження зональних систем землеробства, інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур тощо.

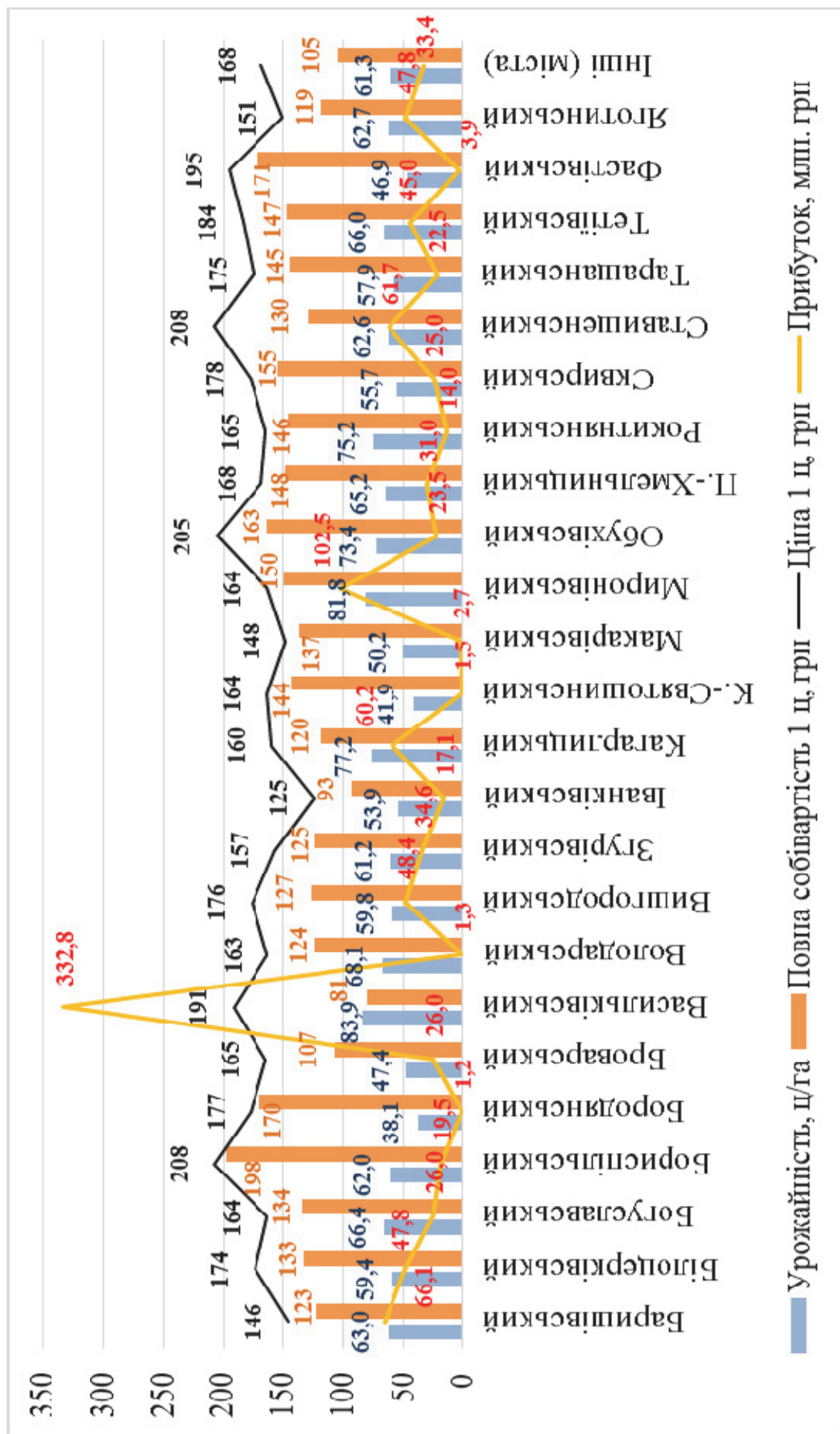

Рис. 2. Групування сільськогосподарських підприємств по районах Київської області за виробництвом зернових культур, 2014 р.

У третьому розділі «**Напрями підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва**» розкрито стратегічні засади підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах; особливості формування маркетингової діяльності в підприємствах для підвищення їх конкурентоспроможності; створення конкурентних переваг та забезпечення оптимізації господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Оскільки однією із головних задач ефективного функціонування сільськогосподарського підприємства є забезпечення зміцнення його конкурентного положення на ринку, що передбачає обов'язковість розроблення стратегічних напрямів господарювання в довгостроковому періоді. Як позицію наукової новизни в роботі обґрунтовано стратегічні засади сталого конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств, які забезпечують її ефективно та конкурентоспроможне виробництво та реалізацію агропродовольчої продукції на ринку та отримання прибутку, необхідного для економічного зростання та вирішення соціальних і екологічних завдань (рис. 3).

Рис. 3. Стратегічні засади сталого конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств

Вирішення проблеми нами визначається як виробничо-господарська діяльність, яка зберігає чи поліпшує характеристики системи щодо її конкурентоспроможності. Сталий конкурентоспроможний розвиток сільськогосподарських підприємств досягається шляхом змін у довгостроковому періоді, що забезпечують ефективно формування та використання їх економічного потенціалу, складовими елементами якого є земля, працівники, матеріально-технічні і фінансові ресурси,

технології, інформація, тощо. Зміна конкурентоспроможності вимірюється: збільшенням чи зменшенням потреби у виробничих ресурсах без відповідних змін в обсягах створеної вартості і прибутку; збільшенням чи зменшенням ризикованості продажу рослинницької продукції.

Для набуття і збереження конкурентних переваг сільськогосподарське підприємство повинно, насамперед, орієнтуватися на новітні (інноваційні) технології виробництва рослинницької продукції.

Сільськогосподарські підприємства самостійно і в короткий термін, можуть отримати конкурентні переваги багатьма шляхами, в тому числі й шляхом удосконалення маркетингової діяльності, яка включає комплекс організаційно-економічних заходів з аналізу аграрного ринку, формування попиту, здійснення маркетингових досліджень, врахування ринкових чинників на всіх стадіях виробничого процесу, просування товарів по каналах товароруку до кінцевого споживача, ціноутворення тощо. Кінцевим результатом досягнення головної мети маркетингової діяльності сільськогосподарського підприємства буде зміцнення й розширення його ринкової ніші, що забезпечить зростання загальної маси прибутку в процесі виробничо-фінансової діяльності. Узагальнено це відображає розроблений в роботі економічний механізм підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва (рис. 4).

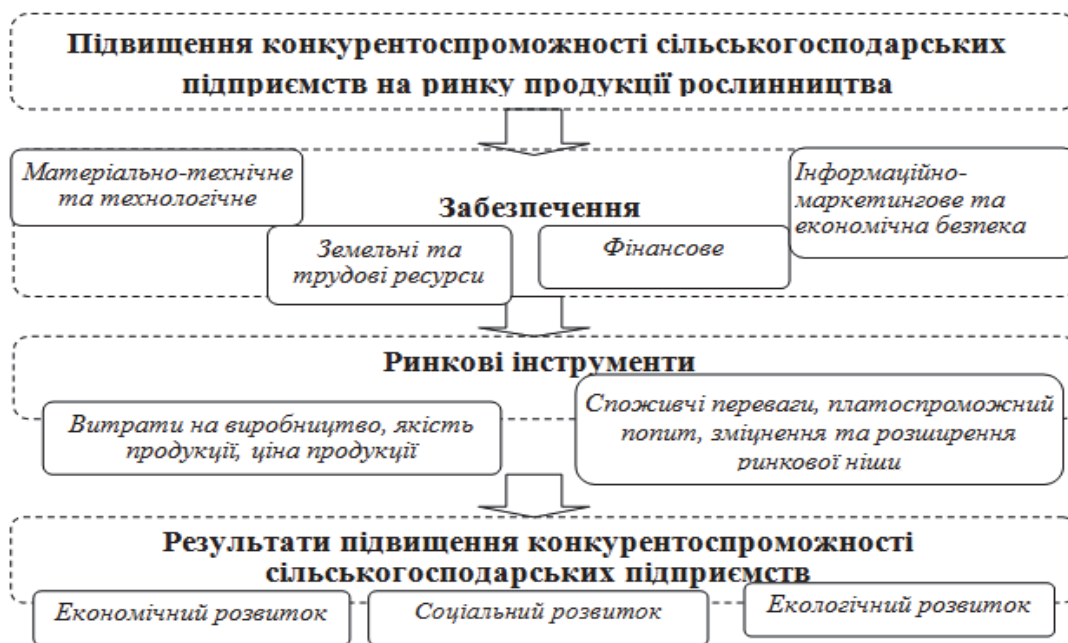

Рис. 4. Економічний механізм підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва

Важливим аспектом формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є їх економічна безпека. Останню слід розуміти як захищеність виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства від прямих та непрямих загроз або ризиків. Особливе значення для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств має врахування факторів, які на неї впливають, а саме: природно-ресурсний потенціал; організація діяльності; рівень господарювання; маркетингові стратегії щодо виробництва та реалізації продукції.

Втіленням конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників є конкурентоспроможність аграрної продукції. Вона проявляється також через такі ринкові інструменти, як якість і ціна рослинницької продукції. Для об'єктивної оцінки ситуації щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств потрібно орієнтуватись не лише на показники економічного, а й соціального та екологічного розвитку.

Оскільки конкурентні переваги сільськогосподарських підприємств проявляються, насамперед, у виробництві якісної продукції з найменшими витратами, то рослинницька продукція є матеріальним носієм конкурентних переваг. Саме у рослинницькій продукції проявляються основні складові конкурентних переваг – фінансова (через прибутковість виробництва) та маркетингова (через відповідність споживчому попиту).

На основі проведеного дослідження конкурентних переваг рослинницької продукції в сільськогосподарських підприємствах Київської області було розраховано інтегральний показник її конкурентоспроможності продукції рослинництва за формулою (2):

$$IP_j = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \left(\frac{a_i}{\bar{a}_i} \right)^p}, \quad (2)$$

де IP_j – інтегральний показник конкурентоспроможності i -го виду продукції рослинництва; a_i – значення i -го показника j -го виду продукції рослинництва по Київській області; \bar{a}_i – середнє значення i -го показника j -го виду продукції рослинництва по Україні; n – кількість показників; $p = 1$, якщо i -та ознака є стимулятором і $p = -1$, якщо вона є дестимулятором. Як стимулятори взято показники: урожайність, ціна реалізації, коефіцієнт дохідності, товарність, спеціалізація, частка у ріллі. Такий показник, як повна собівартість продукції є ознакою дестимуляції.

Встановлено, що найбільш конкурентоспроможними видами продукції сільськогосподарських підприємств столичної області є кукурудза ($IP_j = 1,144$), цукрові буряки ($IP_j = 1,111$) та соя ($IP_j = 1,071$) (рис. 5).

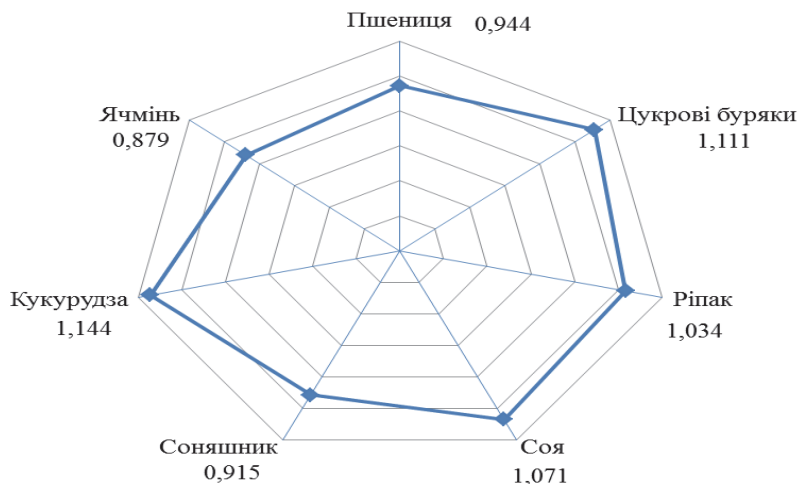

Рис. 5. Інтегральні індекси конкурентоспроможності основних видів продукції рослинництва

Оптимізація виробничої структури сільськогосподарських підприємств для підвищення їх конкурентоспроможності здійснювалася нами шляхом економіко-математичного моделювання за даними виробничої діяльності ФГ «Широкоступ» Кагарлицького району Київської області, яке спеціалізується на виробництві зернових та молока.

З цією метою в дисертаційній роботі розроблено прогноз економічного розвитку господарства на період до 2020 року за шістьма варіантами оптимізації його виробничої діяльності (табл. 3).

Таблиця 3

**Оптимізаційний прогноз показників виробничої діяльності
ФГ «Широкоступ» Кагарлицького району Київської області на 2020 р.**

Показник	2014 р. Факт	Результати оптимізаційних розрахунків виробничої структури підприємства за варіантами					
		I	II	III	IV	V	VI
<i>Виробництво продукції, т</i>							
Зерно	8509,6	10228,3	10795,2	11066,1	11418,7	12082,2	13121,9
Насіння соняшнику	1798,8	2057,9	2057,9	2057,9	2057,9	2120,3	2120,3
Насіння сої	1375,0	1627,3	1627,3	1627,3	1627,3	1627,3	1627,3
Молоко	484	532,3	532,3	532,3	800	0	0
М'ясо (жива маса)	70,85	127,1	127,1	32,7	27,1	0	0
Валова продукція в порівнянних цінах 2010 р., тис. грн	20254,2	24615,4	25098,4	24085,3	24933,9	23801,1	24105,2
у т. ч. на 1 га с.-г. угідь, грн	7244,0	8803,8	8976,6	8614,2	8917,7	8512,6	8621,3
Кількість працівників с.-г. виробництва, осіб	67	56	55	40	42	18	19
Потреба в мінеральних добривах, ц/д. р.	1434,0	2193,4	2281,2	2316,8	2359,4	2476,8	2549,8
Грошові поточні витрати, тис. грн.	20142,1	42000,0	42000	42000	42000	42000	42000
Залучені кредити, тис. грн	0,0	0,0	1118,1	0	12410,2	0	2000
<i>Реалізація продукції, т</i>							
Зерно	7050,3	8346,2	8861	9680,2	9910,4	10738,6	11685,2
Насіння соняшнику	1769,9	1967,0	1967,0	1967,0	1967,0	2026,6	2026,6
Насіння сої	1237,5	1464,6	1464,6	1464,6	1464,6	1464,6	1464,6
Молоко	330,5	495,0	495,0	495,0	760,0	0,0	0,0
М'ясо (жива маса)	60,0	45,9	45,9	37,9	27,7	0,0	0,0
Виручка, тис. грн	23640,8	60138,5	61775,6	61844,0	63813,6	61952,5	64590,4
Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн	20104,9	45538,1	46836,6	46213,2	47346,5	45748,3	47743,5
Прибуток, тис. грн	3535,9	14600,4	14715,3	15630,8	16257,1	16204,2	16446,9
у т. ч. від реалізації продукції рослинництва	3432,3	14348,8	14687,4	15243,9	15396,7	16204,2	16846,9
Рівень рентабельності, %	17,6	32,1	31,4	33,8	29,5	35,4	34,4
у т. ч. від реалізації продукції рослинництва	18,1	36,91	36,56	35,97	35,95	35,42	35,29

Встановлено, що в практиці господарювання ФГ «Широкоступ» економічно доцільним є застосування п'ятого варіанта оптимізації виробничої структури цього аграрного формування. Проте, якщо розглянути його з позиції соціальної відповідальності цього фермерського господарства, то перехід до такої виробничої структури потребує істотного скорочення працюючих (з 67 у 2014 році до 18 осіб у

2020 році). Таким чином, у плані соціально-економічного розвитку ФГ «Широкоступ» перевагу слід надати першому варіанту оптимізації його виробничої структури. Досягнення запланованих показників урожайності сільськогосподарських культур та оптимізації структури посівних площ за даним варіантом дає змогу досліджуваному господарству збільшити обсяги виробництва і реалізації рослинницької продукції та одержати в 2020 р. на 10,9 млн грн прибутку більше порівняно з 2014 р. і підвищити рівень рентабельності його економічної діяльності за прогностичний період з 17,6 до 32,1 %, в тому числі продукції рослинництва – з 18,1 до 36,91 % відповідно. Цей варіант як найбільш економічно доцільний сценарій конкурентоспроможного розвитку суб'єктів аграрного господарювання запропоновано до впровадження в сільськогосподарському виробництві досліджуваного регіону.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення напрямів розвитку і зміцнення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва. За результатами проведеного дослідження у дисертації зроблено наступні висновки та пропозиції.

1. На підставі узагальнення наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів щодо економічної сутності категорій «конкуренція» та «конкурентоспроможність» запропоновано визначення поняття «конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства на ринку продукції рослинництва», що розкриває його як загальну модель виробничої діяльності сільськогосподарського підприємства із конкретизацією способів і методів її побудови, певним переліком організаційно-економічних дій, які необхідно здійснити вітчизняному агровиробникові для забезпечення його конкурентоспроможності у ринкових умовах господарювання. Втілення даної моделі в практику господарювання сприятиме підвищенню як конкурентоспроможності, так і ефективності виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств в ринковому середовищі.

2. Проведене дослідження дозволило виявити організаційно-економічні особливості формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва, що має забезпечити ефективність ведення ними аграрного виробництва та досягнення граничної прибутковості товаровиробників агропродовольчої продукції. Ефективність і конкурентоспроможність галузей рослинництва визначаються витратами і результатами виробництва, які у свою чергу залежать від того, наскільки ефективною є система господарювання в сільськогосподарському підприємстві. Важливим є запровадження заходів щодо зниження витрат, що пов'язані з організацією і виробництвом продукції, поліпшенням її якісних характеристик, обліком та розподілом.

3. Виявлено, що на сучасному етапі господарювання основними проблемами щодо визначення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є: низький рівень інформаційного забезпечення, інтуїтивний характер проведення оцінки, відсутність єдиної методологічної бази. З цією метою обґрунтовано

методичні засади дослідження конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку рослинницької продукції для підвищення прибутковості їх виробничої діяльності. Вони являють певну послідовність (алгоритм) аналітичного дослідження на основі відповідних процедур системного підходу разом із статистичними засобами встановлення кількісних взаємозв'язків та залежностей між досліджуваними показниками.

4. Здійснено аналіз стану і виявлено тенденції у виробництві рослинницької продукції, висвітлено організаційно-економічні умови його конкурентного ведення сільськогосподарськими підприємствами досліджуваного регіону для обґрунтування напрямів ефективного господарювання агровиробників на основі застосування економіко-математичного моделювання та комплексної оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств з урахуванням сучасних тенденцій їх розвитку. Сільське господарство є однією з провідних галузей економіки як України, так і Київської області, яка за обсягом сільськогосподарського виробництва традиційно посідає 1–2 місця в країні. У 2014 р. господарствами області вироблено валової продукції сільського господарства на 6,6 млрд грн, що становить 6,6 % її загальнодержавного обсягу. В роботі також виявлено рівень техніко-технологічного забезпечення конкурентоспроможності продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств (на сьогодні кількість техніки в них становить лише 50–65 % від технологічної потреби) та досліджено ефективність її виробництва як одну із визначальних передумов економічної стійкості агровиробників на ринках рослинницької продукції. Щодо стратегії техніко-технологічного забезпечення ефективної виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств, то вона, насамперед, має бути зорієнтована на підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Одним із напрямів її реалізації може бути створення техніко-технологічних кластерів як важливої основи нарощування найближчими роками агропродовольчого потенціалу країни та підвищення його конкурентоспроможності.

5. Розроблено методичний підхід щодо оцінки рівня конкурентоспроможності продукції рослинництва. На основі цього підходу виходячи з результатів аналізу і оцінки рівня конкурентоспроможності товарної продукції рослинництва, показників ефективності її виробництва у конкретних підприємствах порівняно із загальногалузевими показниками у області (районі), конкурентоспроможними вважаються сільськогосподарські підприємства, в яких відповідні показники галузі рослинництва вищі за середні по області, зокрема з виробництва продукції зернових культур.

6. Обґрунтовано стратегічні засади сталого конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств, які забезпечують ефективне виробництво та реалізацію ними рослинницької продукції з урахуванням екологічних та соціальних вимог, що сприятиме отриманню прибутку, необхідного для економічного зростання агровиробничих структур та підвищення соціальної захищеності їх працівників. Сталий конкурентоспроможний розвиток сільськогосподарських підприємств досягається шляхом змін у довгостроковому періоді, що забезпечують ефективне формування та використання їх економічного потенціалу, складовими

елементами якого є земля, працівники, матеріально-технічні і фінансові ресурси, технології, інформація, тощо. Як передумова стратегічного розвитку, сільськогосподарське підприємство для отримання і збереження конкурентних переваг повинно, насамперед, орієнтуватися на новітні технології виробництва рослинницької продукції та дотримання її екологізації.

7. Науково обґрунтовано економічний механізм підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва, що на відміну від існуючих сприятиме забезпеченню їх ефективного господарювання на засадах сталого розвитку. Конкурентоспроможність сільськогосподарських товаровиробників проявляється через такі ринкові інструменти, як якість і ціна рослинницької продукції. Встановлено, що найбільш конкурентоспроможними видами продукції сільськогосподарських підприємств столичної області є кукурудза ($IP_j=1,144$), цукрові буряки ($IP_j=1,111$) та соя ($IP_j=1,071$). Кінцевим результатом досягнення головної мети сільськогосподарського підприємства щодо продукції рослинництва буде зміцнення й розширення її ринкової ніші, що забезпечить зростання загальної маси прибутку в процесі виробничої діяльності певного економічного суб'єкта. Для об'єктивної оцінки ситуації щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств потрібно орієнтуватись не лише на показники економічного, а й соціального та екологічного розвитку.

8. Розроблено систему організаційно-економічних заходів щодо формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва, спрямованих на зміцнення їх конкурентного потенціалу для забезпечення ефективності ведення ними аграрного виробництва та досягнення маржинальної прибутковості у мінливому ринковому середовищі. В результаті проведених досліджень виявлено резерви раціонального використання виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств регіону (земельних, трудових, матеріально-технічних тощо). Встановлено, що підвищення рівня прибутковості агровиробників можливе за умови оптимізації їх виробничої структури на основі економіко-математичного моделювання, що дасть змогу підвищити конкурентоспроможність їх продукції на вітчизняному ринку. Реалізація розробленої економіко-математичної моделі на практиці сприятиме підвищенню прибутковості господарювання ФГ «Широкоступ» за умови застосування обґрунтованих стратегій його економічного розвитку з позиції соціальної відповідальності. Доведено, що перехід до виробничої структури, яка не потребує істотного скорочення працюючих, дає змогу досліджуваному господарству збільшити обсяги виробництва і реалізації рослинницької продукції та одержати в 2020 р. на 10,9 млн грн прибутку більше порівняно з 2014 р. і підвищити рівень рентабельності його економічної діяльності за прогнозний період на 14,5 відсоткових пункти. Найбільш економічно доцільний сценарій конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств пропонується для запровадження в аграрному виробництві досліджуваного регіону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Есаулов В. А. Маркетингова діяльність як важливий інструмент підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва / В. А. Есаулов // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2015. – № 1 (29). – С. 94–100.

2. Єрмаков О. Ю. Техніко-технологічне забезпечення конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств / О. Ю. Єрмаков, **В. А. Есаулов** // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 325–329 (*Здобувачем досліджено особливості формування техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарських підприємств*).

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних

3. Есаулов В. А. Formation of the competitive advantage on crop market by agricultural enterprises / В. А. Есаулов // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2015. – Вип. 231. – С. 165–172.

4. Есаулов В. А. Оптимізація виробничої структури сільськогосподарських підприємств як умова підвищення конкурентоспроможності їх продукції / В. А. Есаулов // Агросвіт. – 2016. – № 6. – С. 80–86.

Стаття у науковому виданні іншої держави

5. Is there a term structure in land lease rates? / Silke Huttel, Matthias Ritter, **Viacheslav Esaulov**, Martin Odening // OXFORD University press European Review of Agricultural Economics. – 2016. – Vol. 4. – No. 1. – P. 165–189. (*Здобувачем досліджено особливості формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств*).

Тези наукових доповідей:

6. Есаулов В. А. Особливості конкурентного середовища в аграрній сфері / В. А. Есаулов // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: II Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Харків, 20–30 травня 2011 року: тези доповіді. – Х., 2011. – С. 214–223.

7. Есаулов В. А. Маркетингові інструменти підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва / В. А. Есаулов // Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики: II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, м. Полтава, 1 грудня 2015 року: тези доповіді. – С. 40–43.

8. Есаулов В. А. Нетрадиційні та відновлювальні джерела енергії у вирішенні проблеми енергозабезпечення сільськогосподарських підприємств / В. А. Есаулов // Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві: Міжнародний науково-практичний семінар, м. Київ, 10 лютого 2016 року: тези доповіді. – С. 34–37.

АНОТАЦІЯ

Есаулов В. А. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2016.

У дисертаційній роботі на підставі узагальнення наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів запропоновано визначення поняття «конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства на ринку продукції рослинництва», що розкриває його як загальну модель виробничої діяльності сільськогосподарського підприємства із конкретизацією способів і методів її побудови, певним переліком організаційно-економічних заходів, які необхідно здійснити вітчизняному агро-виробникові для забезпечення його конкурентоспроможності у ринкових умовах господарювання.

Обґрунтовано організаційно-економічні особливості формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва та методичні основи досліджень. Оцінено сучасний стан і тенденції виробництва рослинницької продукції та організаційно-економічні умови його конкурентного ведення сільськогосподарськими підприємствами.

Обґрунтовано стратегічні засади сталого конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств, які забезпечують ефективне виробництво та реалізацію ними рослинницької продукції з урахуванням екологічних та соціальних вимог. Розроблено економічний механізм підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва та систему організаційно-економічних заходів щодо формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, сільськогосподарські підприємства, ринок продукції рослинництва, конкурентні переваги, стратегічні засади, економічний механізм.

АННОТАЦИЯ

Есаулов В. А. Конкурентоспособность сельскохозяйственных предприятий на рынке продукции растениеводства. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (за видами экономической деятельности). – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2016.

В диссертационной работе на основе обобщения научных трудов отечественных и зарубежных авторов предложено определение понятия «конкурентоспособность сельскохозяйственного предприятия на рынке продукции растениеводства», раскрывающее его как обобщенную модель производственной деятельности сельскохозяйственного предприятия с конкретизацией способов и методов ее построения, определенной совокупностью организационно-

экономических мероприятий, которые необходимо осуществить отечественному агропроизводителю для обеспечения его конкурентоспособности в рыночных условиях хозяйствования.

Обоснованы организационно-экономические особенности формирования конкурентных преимуществ сельскохозяйственных предприятий на рынке продукции растениеводства и методические основы проведения исследований по теме диссертационной работы. Предложенные методические подходы исследования конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий на рынке продукции растениеводства определяют последовательность аналитического исследования, обеспечивая при этом диагностическую и поисковую функции анализа.

Проанализированы современный уровень и оценка производства растениеводческой продукции и организационно-экономические условия его конкурентного ведения сельскохозяйственными предприятиями, его влияние на прибыльность и конкурентоспособность аграрных предпринимательских структур.

Определено, что валовое производство сельскохозяйственной продукции предприятиями и личными приусадебными хозяйствами населения в 2014 г. по сравнению с 2000 г. значительно изменило свои пропорции. Так, объем производимой сельскохозяйственными предприятиями агропродовольственной продукции в столичной Киевской области значительно вырос и составляет 62,0 %. Вместе с тем выяснено, что продолжается процесс неэффективного использования земельного потенциала сельскохозяйственных предприятий в Украине. Одной из главных причин этого является низкий уровень технико-технологического обеспечения выращивания растениеводческой продукции. Так, машинно-тракторный парк сельскохозяйственных предприятий Киевской области за период 2000–2014 гг. значительно уменьшился и на сегодня количество техники в них составляет 50–65 % от технологической потребности.

Разработан методический подход для оценки уровня конкурентоспособности продукции растениеводства. На основе этого подхода исходя из результатов анализа и оценки уровня конкурентоспособности товарной продукции растениеводства, показателей эффективности ее производства в конкретных предприятиях по сравнению с общеотраслевыми показателями в области (районе), конкурентоспособными считаются сельскохозяйственные предприятия, в которых соответствующие показатели отрасли растениеводства выше среднеобластных, в частности по производству продукции зерновых культур.

По результатам проведенного корреляционного анализа установлено влияние ресурсообеспеченности на урожайность основных видов зерновых культур, в частности озимой пшеницы. При этом определено достаточно высокую степень тесноты связи между исследуемыми признаками, поскольку коэффициент множественной корреляции R составляет 0,592. Параметры полученного уравнения корреляционно-регрессионной связи свидетельствуют, что увеличение затрат на семена, минеральные удобрения, оплату работ и услуг сторонних организаций и затрат на амортизацию на 1 га посева пшеницы на 100 грн приводят к росту результативного признака (урожайности) соответственно на 0,59 ц/га; 0,47; 0,26 и 0,37 ц/га относительно средних значений по области.

Обоснованы стратегические основы устойчивого конкурентоспособного развития сельскохозяйственных предприятий, обеспечивающие эффективное производство и реализацию ими растениеводческой продукции с учетом экологических и социальных требований. Разработаны экономический механизм повышения конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий на рынке продукции растениеводства и система организационно-экономических мероприятий формирования конкурентных преимуществ сельскохозяйственных предприятий.

На основании предложенного в диссертации методического подхода определения конкурентных преимуществ производства растениеводческой продукции в сельскохозяйственных предприятиях Киевской области был рассчитан интегральный показатель ее конкурентоспособности. Наиболее конкурентоспособной продукцией являются кукуруза (интегральный индекс конкурентоспособности составляет 1,144), сахарная свекла (интегральный индекс конкурентоспособности составляет 1,111) и соя (интегральный индекс конкурентоспособности составляет 1,071).

Разработаны предложения по повышению конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий на рынке продукции растениеводства за счет использования маркетинговых инструментов, в частности за счет создания службы маркетинга.

Разработана система организационно-экономических мероприятий по формированию конкурентных преимуществ сельскохозяйственных предприятий на рынке продукции растениеводства, направленных на укрепление их конкурентного потенциала для обеспечения эффективности ведения ими аграрного производства и достижения максимальной прибыльности в изменчивой рыночной среде. В результате проведенных исследований выявлены резервы рационального использования производственных ресурсов сельскохозяйственных предприятий региона (земельных, трудовых, а также материально-технических).

Определено, что повышение уровня прибыльности агропроизводителей возможно при условии оптимизации их производственной структуры на основе экономико-математического моделирования, что обеспечит рост конкурентоспособности их продукции на отечественном рынке. Реализация разработанной экономико-математической модели на практике будет способствовать повышению прибыльности хозяйствования ФГ «Широкоступ» при условии использования обоснованных стратегий его экономического развития с позиции социальной ответственности. Определено, что переход к производственной структуре, не требующей существенного сокращения работающих, дает возможность исследуемому хозяйству увеличить объемы производства и реализации продукции растениеводства и получить в 2020 г. на 10,9 млн грн прибыли больше по сравнению с 2014 г. и повысить уровень рентабельности его экономической деятельности в прогнозируемом периоде с 17,6 до 32,1 %, в том числе продукции растениеводства – с 18,1 до 36,91 % соответственно.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентоспособное производство, сельскохозяйственные предприятия, рынок продукции растениеводства, конкурентные преимущества, стратегические основы, экономический механизм.

ANNOTATION

Esaulov V. A. Competitiveness of the agricultural enterprises in the crop production market. – The Manuscript.

Thesis for a candidate's degree in economics in specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (according to the types of economic activities) – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The thesis based on the generalization of scientific works of domestic and foreign authors proposed definition of "competitive agricultural enterprise market crop production", revealing it as a general model for the production of agricultural enterprises of specification means and methods of construction, the specific list of organizational and economic measures to be taken ahrovy domestic producers, to ensure its competitiveness in the market conditions.

Grounded organizational and economic features of formation of competitive advantages in the market farm crops and methodological foundations of research. Reviewed the current status and trends Plant production and its organizational and economic conditions of competition in agricultural enterprises.

Grounded strategic principles of sustainable development of competitive agricultural enterprises that ensure efficient production and sale of their crop production, taking into account environmental and social requirements. Developed economic mechanism of increasing the competitiveness of farm crop production in the market and a system of organizational and economic measures to create a competitive advantage farms.

Key words: competitiveness, competitive production, agricultural enterprises, crop production, competitive advantage, strategic principles, economic mechanism.

Підписано до друку 8.11.16
Ум. друк. арк. 0,9
Наклад 100 прим.

Формат 60x84\16
Обл.-вид.арк. 0,9
Зам. № 8791

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041
тел.: 527-81-55

